

Joanna Plata

**IRLANDIA KOBIEC.
POCZĄTKI IRLANDZKIEGO RUCHU KOBIECEGO**

Ireland of women. The origins of the Irish women's movement

The aim of this article is to familiarize the Polish readers the most important events in the history of the beginnings of feminism in Ireland. The author assumes that history, making heroes of events only male political, military and religious leaders, is one of those scientific discipline that significantly ignore the achievements of women. She focuses on *herstory* of Irish women – the first social activists, politicians, feminists and nationalists, at the same time retains the important historical context of their activity. Using the English-language literature dedicated to research of the history of Irish women, enriches Polish publications of authors rarely invoked or absent in Polish literature. The text contains information about the first Irish women's organizations from the late nineteenth and early twentieth century, such as Ladies' Land League, Daughters of Erin and Irish Women Workers' Union. An important context of their activity is the evolution of the Irish independence movement, which was formed by many women too. As the author assumed, the article may provide a basis for further discussion of the history of the Irish women's movement and its current status. Among quoted authors are such well-known researchers of Irish history, as Maria Luddy and Margaret Mac Curtain.

Key words: Ireland, feminism, herstory, Ladies' Land League, Daughters of Erin, Irish Women Workers' Union

Wprowadzenie

Irlandia – wyspa w Europie Zachodniej, składająca się obecnie z 26 hrabstw Republiki Irlandii i 6 hrabstw Irlandii Północnej. Jako pierwsza w dziejach kolonia brytyjska, przez wieki zmagająca się z dominacją brytyjską oraz wewnętrznymi sporami pomiędzy katolikami, stanowiącymi większość ludności irlandzkiej a protestantami, przybyłymi głównie na tereny Irlandii Północnej z Walii i Szkocji. Historia irlandzkiego feminizmu jest równie skomplikowana, co dzieje tego kraju. Polskiemu czytelnikowi i czytelniczce o tyle jednak może okazać się bliska, że podobna do historii początków ruchu kobiecego w Polsce. Zarówno w Polsce, jak i w Irlandii to walka z silną tradycją, władzą religijną i patriarchatem, trudne dzieje w krainach pozbawionych własnej państwowości i wraz z początkiem zeszłego stulecia walczących o niepodległość.

Pierwsze formy działalności publicznej kobiet w Irlandii

XIX-wieczne społeczeństwo irlandzkie, zdominowane przez Kościół katolicki i tradycję, było w większości przekonane, że jedynym miejscem dla kobiety jest dom. Kobieta była wykluczana poza wszelkie formy aktywności publicznej, nie często podejmując jakąkolwiek inną, poza prowadzeniem gospodarstwa domowego, pracę. Tradycyjne wychowanie w irlandzkich domach podtrzymywała także edukacja. Pod koniec XIX wieku edukacja kobiet opierała się na założeniu, że prawdziwe spełnienie w życiu kobieta może uzyskać jedynie dzięki małżeństwu i macierzyństwu. System szkolny ówczesnej Irlandii dzielił się na dwa etapy. Podstawowy poziom edukacji obejmował jedynie 4 lata nauki i był dostępny dla wszystkich. Dziewczęta, by odbyć drugi poziom miały do wyboru dwa typy szkół: szkoły dzienne z obowiązkowym czesnym i bardziej ekskluzywne szkoły z internatem z odpowiednio wyższą opłatą. Pomimo, że znakomita część uczennic w tym czasie z powodzeniem rywalizowała z chłopcami i zdawała wszystkie egzaminy końcowe, większość kończyła na 4 latach edukacji, gdyż na 150 szkół ponadpodstawowych tylko 3 były darmowe, co całkowicie odbierało szansę na wyższe wykształcenie dziewczętom z ubogich i przeciętnie zamożnych rodzin. Sytuacja nie była lepsza w przypadku uniwersytetów. I tak na przykład – pomimo braku formalnych ograniczeń wedle płci w przystępowaniu do egzaminów wstępnych do Królewskiego Uniwersytetu w Dublinie, dziewczętom nie zezwalało na udział w wykładach, co uniemożliwiało im odpowiednie przygotowanie do egzaminów¹.

XIX wiek, tak trudny w historii Irlandii, to fala emigracji Irlandczyków za granicę². Kobiety opuszczały kraj równie licznie jak mężczyźni. Joseph F. He-

¹ Por. L. Levenson, J.H. Natterstad, *Hanna Sheehy-Skeffington: Irish Feminist*, New York 1986, s. 6, tłum. własne.

² Wiek XIX przyniósł jedno z najtragiczniejszych wydarzeń w historii Irlandii – czteroletnią klęskę głodu (ang. *Great Famine*), zapoczątkowaną w 1845 roku przez zarazę ziemniaczaną. W latach 1846–1847

aley pisze, że wysoki procent irlandzkiej emigracji stanowiły wówczas młode, samotne kobiety. W Stanach Zjednoczonych, gdzie masowo się osiedlały, były najczęściej zatrudniane jako pomoce domowe, która to rola, jak uważano wówczas, pozwalała im na *prawowite życie w rodzinnej scenerii*. Healey podaje, że w 1850 roku około 75% irlandzkich emigrantek w Nowym Jorku pracowało jako służące, natomiast reszta była zatrudniona w zakładach tekstylnych i fabrykach³.

Irlandzkie kobiety z wyższych sfer, które pozostały w kraju, chętnie angażowały się w tym czasie w filantropię, która szybko zaczęła stanowić dla nich ważny element życia codziennego. Z czasem okazało się, że to właśnie pierwsze irlandzkie filantropki były pionierkami kampanii na rzecz praw mieszkalnych miejskiej biedoty i zakładały własne, małe organizacje charytatywne, które szybko zwróciły uwagę na problemy ówczesnych kobiet.

Współczesne badaczki i historyczki irlandzkie zgodnie wymieniają, że pierwszą dużą organizacją kobiecą w Irlandii, która zainicjowała wzmożoną działalność publiczną Irlandek była Liga Ziemiska Kobiet (ang. *Ladies' Land League*). Organizacja została założona 15 października 1880 roku w Nowym Jorku przez siostry Fanny i Annę Parnell⁴, wywodzące się z protestanckiej rodziny z hrabstwa Wicklow⁵. Liga Ziemiska Kobiet była żeńskim skrzydłem głównej organizacji powołanej w celu reprezentowania katolickich ziemian, Irlandzkiej Narodowej Ligi Ziemskiej, prowadzonej przez brata sióstr Parnell, Charlesa.

Od początku działanie Ligi było ukierunkowane na gromadzenie funduszy dla chłopskich dzierżawców eksmitowanych z prowadzonych przez siebie gospodarstw przez protestanckich właścicieli ziem. I chociaż ówczesny system prawny regulował sprawę dzierżawy ziem w Anglii, to proces przymusowych wywłaszczeń w Irlandii był na tyle powszechny przed 1880 rokiem, że skazywał całe rodziny chłopskie na życie w skrajnej nędzy. Podział religijny pomiędzy dwoma stronami sporu dodatkowo pogłębiał konflikt⁶.

w całej Irlandii nie obrodziło zboże, a katolicycy chłopci irlandzcy, jako dzierżawcy ziem, w dalszym ciągu musieli płacić podatki oraz pełną należność właścicielom gruntów. Rząd brytyjski nie podjął żadnych środków w celu ratowania ludności przed klęską. Na skutek masowego głodu i choroby, umarło ponad milion osób, a półtora miliona emigrowało za granicę, głównie do Ameryki Północnej. Por. M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789–1870*, Warszawa 1995, s. 405. Nie bez powodu klęska ta w historii Irlandii nazywana jest Wielkim Głodem, gdyż na skutek śmierci i emigracji liczba ludności Irlandii spadła z 8 do 6,6 milionów. Por. B. Ó hEithir, *Historia Irlandii*, Warszawa 2001, s. 37.

³ Por. J.F. Healey, *Race, Ethnicity, Gender, and Class. The Sociology of Group Conflict and Change*, 3rd edition, London 2003, s. 53–54, tłum. własne.

⁴ To czy Ligę założyła tylko Anna czy obie siostry Parnell sprawia problem współczesnym autorom. W większości publikacji, z których korzystałam, autorki podają, że Liga została założona przez Fanny i Annę, jednak jak wynika z dokumentów złożonych w Brueau Military Archives przez córkę Jennie Wise Power, Nancy, młodsza z sióstr Parnell przez całą, osiemnastomiesięczną działalność Ligi przebywała w Stanach. Nancy pisze, że jej matka, która jako młoda dziewczyna dołączyła do Ligi, zawsze podczas rodzinnych rozmów o polityce, denerwowała się, że powszechnie podawaną informacją jest to, że obok Anny założycielką Ligi była Fancy. Por. Nancy Wyse Power, Witness Statement, Brueau Military Archives, Dublin, sygn. BMH WS0541, s. 1).

⁵ Por. A. Matthews, *Renegades: Irish Republican Women 1900–1922*, Cork 2010, s. 34.

⁶ Arystokracja posiadająca ziemie w całej Irlandii oraz społeczność protestancka w Irlandii Północnej, złożona z przedstawicieli wszystkich klas, widziała korzyści płynące z utrzymania tzw. unii realnej Irlandii

Fot. 1. Wypędzanie chłopów z gospodarstw przez Irlandzką Policję Królewską

Źródło: National Library of Ireland, www.nli.ie [dostęp: 9.09.2012].

Patricia Grooves o motywach powstania Ligi pisze:

Liga Ziemiska Kobiet była dobroczynną organizacją, która istniała tylko przez krótki czas – osiemnaście miesięcy – była jednak bardziej wpływową niż ktokolwiek mógłby się tego spodziewać. Zrodziła się jako odpowiedź na klęskę Wielkiego Głodu w Irlandii, który zredukował populację kraju z ośmiu milionów w 1841 roku do sześciu w 1851. Ludność irlandzka, która przetrwała tą tragedią, żyła pod ciągłą groźbą eksmisji i grabieży. Anna Parnell założyła Ligę Ziemską Kobiet, by przeciwdziałać tym niesprawiedliwościom⁷.

Grooves przedstawia Annę Parnell jako kobietę o ogromnej wrażliwości społecznej, nie godzącą się na nierówności i zdeterminowaną do działania⁸.

z Anglią wprowadzonej przez Akt o Unii z 1800 roku i nie chciała jej zerwania. Warto wyjaśnić, że Akt zmienił prawny charakter panowania brytyjskiego w Irlandii – ta została od tego momentu inkorporowana do Królestwa. Wcześniej Irlandia była połączona z Anglią unią personalną, co oznaczało, że król Anglii był także królem Irlandii, sama Irlandia nie wchodziła jednak w skład Królestwa.

⁷ P. Grooves, *Petticoat Rebellion. The Anna Parnell Story*, Cork 2009, s. 29, tłum. własne.

⁸ Grooves utrzymuje, że trudne relacje Anny z Charlesem, pobyt w Stanach, wyjazd do Anglii po rozpadzie Ligi i kilka niewyjaśnionych historii z życia liderki Ligi Ziemskiej Kobiet, sprawiły, że jej działalność nie została odnotowana w większości opracowań dotyczących historii konfliktu agrarnego tamtego okresu. Autorka, odsłaniając relacje pomiędzy kobietami i mężczyznami, jakie wytworzyło społeczeństwo końca XIX wieku, podkreśla, że czynnikiem decydującym o tym była płeć i to, że postać Charlesa Parnella, którego historycy okrzyknęli wybitnym działaczem na rzecz autonomii kraju, całkowicie przysłoniła osobę Anny.

Po powrocie ze Stanów Zjednoczonych w 1881 roku, Anna przewodniczyła spotkaniu inauguracyjnemu Ladies' Irish National League w Dublinie – organizacji, której nazwę ostatecznie zmieniono na Ladies's Land League. Parnell razem z innymi działaczkami przejęła większość obowiązków głównej Ligi Ziemskiej. Jej członkowie, wraz z Charlesem Parnellem, byli więzieni przez władze brytyjskie, które w obawie przed nasilającymi się w kraju nastrojami antybrytyjskimi, jeszcze mocniej ograniczały swobody obywatelskie. Jak podaje Susan Kingsley Kent, Parnell trafił do więzienia 13 października 1881 roku, a tydzień później działalność Ligi została zabroniona⁹.

Główne zadania Ligi Ziemskiej Kobiet zostały ujęte w pięć punktów:

- wsparcie eksmitowanych dzierżawców;
- nagłaśnianie problemu grabieży gospodarstw;
- zapewnianie schronienia eksmitowanym rodzinom w drewnianych chat budowanych w pobliżu wydzierżawianych terenów;
- udzielanie pomocy rodzinom na wypadek aresztowań któregoś z ich członków;
- dostarczanie jedzenia więźniom¹⁰.

Liga z powodzeniem tworzyła sieć połączeń w całym kraju, przyciągając do siebie sporą liczbę działaczek, wśród których znalazły się m.in. Harriet Byrne, Nannie Lynch i Claire Stritch, a także młodzianka Jennie O'Toole, która wyszła później za mąż za Johna Powera i przybrała nazwisko Wyse Power.

Ostatecznie, w tym samym roku, rząd stanowczo opowiedział się również za zakończeniem działalności Ligi Ziemskiej Kobiet, widząc w niej nową siłę społecznego sprzeciwu wobec władzy. Anna i inne działaczki na krótki czas trafiły do więzienia. Kingsley Kent pisze, że aresztowań dokonano „pod zarzutem prostytucji”¹¹. Mimo to, inne działaczki Ligi kontynuowały swą dotychczasową pracę, oprócz pomocy materialnej rodzinom, protestów publicznych i przemówień ulicznych, prowadziły także spis wycen ziemi, wynajmów nieruchomości, nazwisk właścicieli i ich agentów¹². Przyczyniły się także do utrzymania tygodnika „United Ireland” – jednego z pierwszych tytułów w Irlandii, odwołującego się w swej treści do nacjonalizmu, którego redaktor, William O'Brien, został aresztowany i uwięziony w październiku 1881 roku. Kobiety związane z Ligą drukowały go w Liverpoolu i Paryżu, a następnie przemycały do Irlandii¹³. Był to jeden z pierwszych przejawów tworzenia sieci połączeń pomiędzy działaczkami społecznymi w Irlandii a Irlandkami za granicą.

⁹ Por. S. Kingsley Kent, *Gender and Power in Britain, 1640–1990*, London 1999, s. 242.

¹⁰ Por. P. Grooves, *op. cit.*, s. 163.

¹¹ S. Kingsley Kent, *op. cit.*, s. 243, tłum. własne.

¹² *Ibidem*, s. 164.

¹³ www.searcs-web.com [2.09.2012].

Zaangażowanie kobiet w działalność Ligi Gaelickiej

Istotnym elementem przemian politycznych i społecznych w Irlandii na przełomie XIX i XX stulecia, było odrodzenie kultury irlandzkiej, w szczególności literatury. Język irlandzki, zmarginalizowany przez lata angielskich praktyk i zangielszczonego systemu edukacji, stał się ponownie obiektem zainteresowania. Promocja kultury celtyckiej stanowiła w tym czasie podstawę ruchu niepodległościowego i przyczyniła się do wykształcenia przyszłych bojowników o wolną Irlandię. Do łask powróciły tradycyjne irlandzkie tańce i inne rozrywki. Z każdym rokiem powstawały nowe grupy i organizacje, których celem było umacnianie w społeczeństwie nastrojów narodowowyzwoleńczych¹⁴.

Najważniejszą organizacją powołaną w celu propagowania języka irlandzkiego i zjednoczenia Irlandczyków była Liga Gaelicka¹⁵. Jason Knirck pisze, że

w następstwie upadku języka irlandzkiego po klęsce głodu, Irlandii groziła całkowita anglicyzacja, szczególnie w swej bardziej miejskiej i lepiej prosperującej wschodniej części. Działacze kulturalni, poprzez organizacje takie jak Liga Gaelicka, sięgali do celtyckiej przeszłości, aby na nowo odkryć irlandzką tożsamość. Oczywiście nikt nie wierzył w to, że Irlandia z dnia na dzień stanie się potęgą przemysłową i handlową na wzór Anglii. Według nacjonalistów najważniejszym zadaniem na tamten okres było odrzucenie *angielskich* wartości i definiowanie na nowo wartości *irlandzkich*¹⁶.

Liga od początku istnienia przybrała status bezpartyjnej organizacji, której celem było przede wszystkim wychowywanie Irlandczyków w duchu wspólnej tożsamości narodowej poprzez propagowanie języka irlandzkiego i historii. Z czasem okazało się, że była najważniejszym nośnikiem polityki konspiracyjnych organizacji niepodległościowych, których członkowie ochoczo zapisywali się również do klubów Ligi.

Jak odnotowuje Ann Matthews, działaczami Ligi byli w większości tzw. objazdowi nauczyciele i nauczycielki, którzy podróżowali po całym kraju i zakładali odrębne oddziały organizacji na terenach miejskich i wiejskich. Docierali głównie do szkół podstawowych, gdzie poza oficjalnymi godzinami lekcyjny-

¹⁴ Dzieje i kultura Celtów nie były w tym czasie dobrze znane ludności irlandzkiej. Obok słabego wykształcenia większości mieszkańców, jedną z przyczyn była niewielka ilość przekładów z języka staroirlandzkiego na angielski. Stanisław Grzybowski pisze: „[...] w pierwszej połowie XIX wieku poznanie dawnej literatury irlandzkiej, dostępnej niemal wyłącznie w rękopisach, komplikowały [...] trudności językowe. Wydana w 1853 r. przez Zeussa *Grammatica celtica*, pierwsza gramatyka porównawcza języków celtyckich, umożliwiła studia nad tekstami najwcześniejszymi, których język różnił się nie mniej od współczesnego języka irlandzkiego niż łacina od współczesnych języków romańskich.” S. Grzybowski, *Historia Irlandii*, Warszawa 1977, s. 308.

¹⁵ Ang. *gaelic* jako przymiotnik pochodzi od nazwy ludów zamieszkujących Szkocję, Gaelów, określanych mianem szkockich Celtów, w szerszym znaczeniu używany jest również w odniesieniu do Celtów irlandzkich. Gael jako rzeczownik to obok szkockiego Celta, także osoba gaelickojęzyczna, w odniesieniu do gaelickiego jako języka z rodziny języków indoeuropejskich; zob. *Shorter Oxford English Dictionary*, Vol. 1, 6th edition, New York 2007, s. 1065, tłum. własne.

¹⁶ J. Knirck, *Women of the Dail. Gender, Republicanism and the Anglo-Irish Treaty*, Dublin 2006, s. 40, tłum. własne.

mi, organizowali zajęcia poświęcone nauce irlandzkiego tańca, historii, folkloru i muzyki, a także festiwale *feiseanna*, *ceilidhe* i *aeriochtaí* dla miejscowej ludności. Aktywność społeczną i świadomość narodową chciano zaszczipać nie tylko w dzieciach, dlatego w wielu rejonach utworzono także kluby Ligii przeznaczone dla dorosłych, zarówno kobiet, jak i mężczyzn¹⁷.

Matthews zaznacza, że życie społeczne ówczesnej Irlandii, zdominowane przez wiktoriańską etykietę, przeżyło swoiste odrodzenie dzięki działalności Ligii. Według autorki Liga przyczyniła się przede wszystkim do zmniejszenia barier płciowych, co stanowiło formę społecznej rewolucji¹⁸. Uczestnictwo w klubie opierało się o zasady wzajemnego szacunku i stworzyło także nowe możliwości nawiązania przyjaznych relacji kobiet z mężczyznami.

Początkowo do Ligii Gaelickiej należeli niemalże wszyscy późniejsi wielcy działacze niepodległościowi, tacy, jak Michael Collins, Konstancja Markiewicz, Eamonn Ceannt oraz Eamon de Valera, który w jednym z klubów poznał swoją przyszłą żonę, Sinead Ní Fhlanagáin¹⁹.

Córy Irlandii

Dzięki Lidze Gaelickiej odżył także celtycki mit walczących kobiet. Pierwszą niepodległościową grupą kobiecą, która zrzeszyła wszystkie aktywne w tym okresie kobiety była organizacja Córy Irlandii (ang. *Daughters of Erin*), która we współczesnym piśmiennictwie irlandzkim figuruje pod irlandzką nazwą The Inghinidhe na hÉireann (INE). To tam właśnie narodziły się takie legendy irlandzkiego ruchu niepodległościowego, jak Maud Gonne i Jennie Wyse Power. Była to także pierwsza organizacja, do której wstąpiła Konstancja Markiewicz²⁰.

Formacja Córy Irlandii została założona w 1900 roku. Utworzyła ją grupa kobiet związanych z dublińskim środowiskiem nacjonalistycznym. Od początku głównym założeniem była działalność publiczna w celu wykształcenia nowego pokolenia Irlandczyków. Organizacja skłaniała się ku całkowitemu uwolnieniu spod dominacji angielskiej. W sposób szczególny była skoncentrowana na zaszczipianiu idei nacjonalistycznych i niepodległościowych wśród kobiet. Córy Irlandii silnie akcentowały solidarność różnych grup i klas społecznych w Irlandii, zachęcały do odrzucenia wszystkiego, co angielskie i intensywnie propagowały kulturę celtycką. Sinead McCoolle w książce *No Ordinary Women* tłumaczy, że to właśnie poprzez naukę języka irlandzkiego

¹⁷ Por. A. Matthews, *op. cit.*, s. 16.

¹⁸ Por. *ibidem*, s. 17.

¹⁹ Por. M. Mac Curtain, *Ariadne's Thread. Writing Women into Irish History*, Galway 2008, s. 84.

²⁰ W tym miejscu należy wyjaśnić, że polskie nazwisko Konstancja, pierwsza Irlandka w dziejach wybrana do Parlamentu i ikona Rewolucji Irlandzkiej, obrała po mężu, hrabiemu Kazimierzowi Józefowi Duninowi-Markiewiczowi, malarzu i komediopisarzu, związanemu wówczas ze środowiskiem paryskiej salonowej bohemy.

i organizowanie wydarzeń kulturalnych z naciskiem na tradycyjne formy rozrywki – gry, muzykę i taniec, popularyzację dóbr pochodzenia irlandzkiego, a także irlandzkich zwyczajów, dążyły do realizacji najwyższego dla nich celu – całkowitej niepodległości Irlandii²¹.

Decyzja Maud Gonne, by stworzyć własną organizację wynikała również z faktu, że wcześniej odmówiono jej przynależności do wszystkich ówczesnych organizacji niepodległościowych, ze względu na to, że była kobietą.

W pierwszym spotkaniu INE uczestniczyło 29 kobiet. Przewodniczyła mu Maud Gonne, która powołała pięć wiceprezesek: Jessie Wyse Power, była członkinią Ligi Ziemskiej Kobiet i aktywną w tym czasie działaczkę niepodległościową, Annę Johnson, znaną pod pseudonimem Ethna Carbery, w latach 90. poprzedniego stulecia twórczynią nacjonalistycznej gazety „Shan Van Vocht” (ang. „Poor Old Woman”), Annie Egan, żonę Jamesa Egana, należącego do nacjonalistycznej organizacji The Fenians oraz Alice Furlong, która w okazała się kluczową postacią propagandy nacjonalistycznej organizacji²².

Fot. 2. Maud Gonne i Córy Irlandii

Źródło: National Library of Ireland, www.nli.ie [dostęp: 9.09.2012].

INE powstała w momencie wielkiego kryzysu gospodarczego w Europie, który najmocniej uderzał w klasy ludowe, zarówno wiejskie, jak i miejskie. Wieś irlandzka w ostatniej dekadzie XIX wieku przeżyła ogromne spustoszenie na skutek fali wywłaszczeń, natomiast w miastach przemysłowych, takich jak Belfast i Dublin, powstawały robotnicze slumsy, w których panowały najgorsze w Europie warunki życia i wysoka śmiertelność. Istotnym celem organizacji było wyciąganie dzieci i młodzieży z dzielnic biedoty i zapewnianie im edukacji i pożywienia.

²¹ Por. S. McCool, *No Ordinary Women. Irish Female Activists in the Revolutionary Years 1900–1923*, Dublin 2003, s. 20.

²² Por. *ibidem*.

Córy Irlandii podjęły się organizowania zajęć dla dzieci od 9 roku życia. Jeszcze tej samej zimy, prowadziły lekcje historii Irlandii i języka irlandzkiego. „Nieposkromiony Dublin”, jak mawiały członkinie Daughters of Ireland o swoich blisko osiemdziesięciu podopiecznych, był załączkiem kształcenia przyszłych wojowników i wojowniczek o niepodległość kraju – spora część młodych ludzi wychowywanych przez Córy wstąpiła w szeregi Irlandzkiego Bractwa Republikańskiego oraz innych organizacji niepodległościowych.

Córy Irlandii chętnie angażowały się także w wydawanie i dystrybucję antybrytyjskiej literatury. To członkinie INE właśnie utworzyły pierwszą kobiecą gazetę „Bean na hÉireann” (ang. „Women of Ireland”), która pojawiła się w listopadzie 1908 roku pod redakcją Heleny Molony, pełniącej w tym czasie funkcję sekretarki Inghinidhe na hÉireann. Gazeta w zdecydowany sposób reprezentowała stanowisko samej organizacji, akcentując jej postulat walki zbrojnej w celu odzyskania niepodległości. Negowała też Home Rule²³ w Westminsterze²⁴. McCool podaje, że obok artykułów traktujących o sprawach państwowych, znajdowały się w niej także osobne rubryki, jak na przykład: „Wskazówki wyposażenia domu”, „Przepisy kulinarne” czy porady z zakresu ogrodnictwa – wszystkie, jak zaznacza autorka, „z nacjonalistycznym odcieniem”. Czytelniczkom doradzano więc: „Zabijanie ślimaków jest pracą bardzo niewdzięczną, ale nie dajmy się zniechęcić. Dobra nacjonalistka powinna spoglądać na ślimaki w swoim ogródku w ten sam sposób, jak na Anglików w Irlandii”²⁵. Gazeta od samego początku promowała „irlandzką Irlandię” i doradzała Irlandkom, by kupowały tylko irlandzkie produkty i podążały za modą celtycką, a nie brytyjską. Molony określiła ją jako „mieszankę bronii i szyfonu”²⁶.

Najgłośniejszą akcją Cór Irlandii, odebraną powszechnie jako symbol sprzeciwu wobec władzy brytyjskiej, była biesiada pod nazwą „Patriotic Children’s Treat”. Działaczki organizacji zaplanowały ją na ten sam dzień, co wizyta królowej Wiktorii w Dublinie. Lyn Webster Wilde, autorka książki *Celtic Women*, opisuje, że było to wydarzenie kulturalne, które rozpoczął przemarsz blisko 30 tysięcy dzieci przez ulice Dublina do Clontark Park, gdzie czekały na nie gry, tańce i zabawy oraz przekąski. Ważnym punktem imprezy było przemówienie Maud Gonno, która dziękowała dzieciom za przybycie i prosiła, by obiecały, że nigdy nie wstąpią do wojska angielskiego.

²³ Tzw. Rząd Krajowy – Irlandzcy parlamentarzyści od wielu lat starali się wywalczyć dla Irlandii „Akt o Autonomii” (ang. *Home Rule Bill*). Dzięki niemu Irlandia pozostawałaby częścią Zjednoczonego Królestwa, jednak posiadałaby oddzielny parlament z siedzibą w Dublinie i jurysdykcją na terenie trzydziestu dwóch hrabstw. Por. S. McCool, *op. cit.*, s. 26.

²⁴ Por. C. McCarthy, *Cumann na mBan and the Irish Revolution*, Cork 2007, s. 20.

²⁵ D. Norman, *Terrible Beauty. A Life of Constance Markievicz, 1868–1927*, Dublin 1987, s. 59, za: S. McCool, *op. cit.*, s. 24, tłum. własne.

²⁶ Określenie broń i szyfon – angielskie Guns and Chiffon, posłużyło za tytuł wcześniej publikacji Sinead McCool – *Guns and Chiffon. Women Revolutionaries and Kilmainham Gaol* z 1997 roku, a także filmu dokumentalnego irlandzkiej telewizji RTÉ z 2004 roku.

Fot. 3. Pierwsza strona „Bean na hÉireann”

Źródło: National Library of Ireland, www.nli.ie [dostęp: 9.09.2012].

Córy Irlandii były pierwszą organizacją, do której wstąpiła Konstancja Markiewicz, wielka postać irlandzkiej drogi do wolności, kobiecy symbol Powstania Wielkanocnego w 1916 roku, komendantka Irlandzkiej Armii Obywatelskiej, późniejsza liderka Cumann na mBan i pierwsza w dziejach kobieta wybrana do parlamentu.

Pierwsze towarzystwa sufrażystek w Irlandii

Autorka książki *A Social History of Women in Ireland* Rosemary Cullen Owens pisze, że w Irlandii do roku 1913 istniało osiemnaście towarzystw sufrażystek, skupiających kobiety należące do różnych środowisk politycznych, społecznych oraz religijnych. Autorka nie mówi, jak duże były to organizacje, wspomina

o tym natomiast Maria Luddy²⁷, w przedmowie do książki *Irish Women and Vote*, powołując się na dziennik „Irish Citizen”, który podawał, że w 1912 roku w Irlandii było około trzy tysiące aktywnych sufrażystek²⁸.

W 1860 rok powstało pierwsze towarzystwo sufrażystek o nazwie Irish Women's Suffrage Association. Podobne zgrupowania nie cieszyły się wówczas poparciem i były ciągle krytykowane jako słabe odnogi angielskich towarzystw feministycznych, którym sprawa niepodległości kraju jest obojętna. Cullen Owens twierdzi, że w niektórych przypadkach rzeczywiście można było zauważyć takie właśnie tendencje, jednak spore zmiany nastąpiły wraz z powstaniem grup nowego sufrażyzmu irlandzkiego: The Irish Women's Franchise League (IWFL) w 1908 roku z Hanną Sheehy-Skeffington na czele oraz The Irish Women's Suffrage Federation (IWSF), założoną w 1911 roku przez Louie Bennett. Organizacje te manifestowały swoją irlandzkość i domagały się niezależności od grup angielskich, natomiast w odróżnieniu od kobiecych organizacji nacjonalistycznych, ich podstawowymi ideami był pacyfizm, feminizm i socjalizm²⁹.

Głównym założeniem IWFL była walka o prawa wyborcze kobiet i tworzenie przemian społecznych. Jej liderka, Hanna Sheehy-Skeffington, była najślynniejszą irlandzką mówczynią tamtego okresu i propagatorką równego dostępu kobiet do edukacji oraz praw wyborczych kobiet³⁰.

Związek Sheehy-Skeffington z irlandzkim ruchem sufrażystek, rozpoczął się od jej przynależności do Irish Women's Suffrage and Local Government Association, założonej przez małżeństwo, Annę i Thomasa Haslam w 1876 roku³¹. Jak podaje Margaret Mac Curtain, Anna Haslam była sygnatariuszką pierwszej petycji Women's Suffrage Petition przedstawionej w Brytyjskiej Izbie Gmin (ang. British House of Commons) przez Johna Stuarta Milla. Haslam i jej mąż byli

²⁷ Profesorka University College Dublin, historyczka, pisarka i autorka licznych projektów historycznych, autorka cytowanej wcześniej książki *Women in Ireland, 1800–1918. A Documentary History*.

²⁸ Por. *Irish Women and the Vote*, co-edited L. Ryan, M. Ward, Dublin 2007, s. xiv.

²⁹ R. Cullen Owens, *A Social History of Women in Ireland, 1870–1970*, Dublin 2005, s. 108, tłum. własne.

³⁰ Johanna Mary (Hanna) Sheehy urodziła się 14 maja 1877 roku w Kanturk w hrabstwie Cork jako najstarsza córka Davida Sheehy'ego, który, jak podają autorzy jej biografii, Leah Levenson i Jerry H. Natterstad, początkowo przez wiele lat prowadził młyn, ale ostatecznie zarzucił to na rzecz działalności politycznej. Był członkiem Irlandzkiego Bractwa Republikańskiego (IRB), a wcześniej działał także w Lidze Ziemskiej. Za swoje poglądy wiele lat spędził w więzieniu. Por. L. Levenson, J.H. Natterstad, *op. cit.*, s. 2, tłum. własne. Hanna zdobyła wysokie wykształcenie, najpierw w szkole prowadzonej przez dominikanów w Dublinie, a następnie w University College świętej Marii, ukończyła Królewski Uniwersytet w Dublinie (późniejszy UCD), gdzie poznała Francisca Skeffingtona, członka uniwersyteckiego towarzystwa historyczno-literackiego The Literary and Historical Society (L&H), przyjaciela Jamesa Joyce'a i Thomasa Kettle'ego. Skeffington był dobrze znanym studentem, który opowiadał się za pacyfizmem i równouprawnieniem kobiet w dostępie do edukacji. Hanna zawsze podkreślała, że to on zaraził ją ideami feminizmu i hasłem *Głosy dla kobiet*. Francis wychowywany przez surowego ojca, gorliwego katolika i tradycyjnego nauczyciela, w Hannie zobaczył nonkonformistkę, jak on sam. *Ibidem*, s. 7. W 1903 roku para wzięła ślub, i jak piszą Levenson i Natterstad, w celu zademonstrowania swoich poglądów feministycznych, wbrew woli ojca Francisca, oboje dodali do swych nazwisk nazwisko partnera, tak, by odtąd być rozpoznawalni jako Sheehy-Skeffingtons. *Ibidem*, s. 15. Łatwo domyślić się, że taki gest na początku XX wieku był niezwykle rewolucyjny.

³¹ *Ibidem*, s. 13.

później opisywani przez Francisa Sheehy-Skeffingtona jako pionierzy feminizmu w Irlandii³².

W 1908 roku Hanna razem z Margaret Cousins utworzyła własną organizację, której głównym hasłem było *Głosy dla kobiet*. IWFL nie cieszyła się poparciem ze strony działaczy niepodległościowych, zarzucano jej między innymi, że jest zbyt mocno spokrewniona z angielską organizacją kobiecą British Women's Social and Political Union³³. Hanna podkreślała jednak, że IWFL jest bezpartyjnym ugrupowaniem i że walka o wolność Irlandii musi łączyć się z walką o prawa kobiet do równego statusu w wolnym społeczeństwie irlandzkim.

W 1912 roku IWFL zaczęła wydawać gazetę „Irish Citizen”, na łamach której SheehySkeffington jeszcze mocniej propagowała emancypację. Maria Luddy, w zbiorze dokumentów *Women in Ireland, 1800–1918*, umieściła słynny artykuł liderki IWFL w „Irish Citizen” o tytule *Sinn Féin i Irlandki*³⁴. Tekst rozpoczynają słowa:

Znikomy komfort daje nam, Irlandkom, świadomość, że w antycznej Irlandii kobiety zajmowały bardziej dumną i wyzwoloną pozycję niż tą, którą dziś otrzymują nawet w najbardziej nowoczesnych państwach. [...] Czy degradacja przeciętnej Irlandki nie jest dziś powszechna? Czy aby jej edukacja nie została poświęcona, by dać mężczyznom możliwość dobrej zabawy w czasie swobodnego studiowania w stolicy? A małżeństwo – czy nie stało się kwestią konkretnych targów, niszczone przez natarcywego teścia o zbyt wysokich oczekiwaniach? Niezależnie od sytuacji także posag panny młodej należy nieodwracalnie do rodziny męża³⁵.

Sheehy Skeffington podkreślała, że to przykłady ilustrujące *kalectwo*, jakie Irlandki cierpią w tych czasach. Odniosła się także do obecnej wówczas retoryki wskazującej anglicyzację za przyczynę nierówności.

Po części – pisała – jest to prawda. Jednakże zło nie zniknie, tak jak jesteśmy zapewniani, z dniem, w którym sytuacja polityczna Irlandii się ustabilizuje. Dopóki kobiety w Irlandii nie staną się wolne, mężczyźni także nie zazną wolności. To do Irlandek należy zadanie wypracowania własnego Sinn Féin na własnych zasadach, wraz z szerszym, bezpartyjnym aspektem Sinn Féin – reformacją kraju od środka³⁶.

Równie stanowczo potępiła także wykluczenie kobiet z polityki:

[...] bez wątpienia wielu zamożnych członków Sinn Féin wyraża zaniepokojenie na myśl o kobietach mogących zajmować wysokie stanowiska. [...] Ruch parlamentarny od czasów istnienia Ladies' Land League w latach osiemdziesiątych niezmiennie ignorował irlandzkie kobiety, dotychczas bezkarnie.

³² Por. M. Mac Curtain, *op. cit.*, s. 83–84.

³³ *Ibidem*, s. 34.

³⁴ Sinn Féin (irl. My sami) to nazwa irlandzkiej organizacji niepodległościowej, a później partii politycznej.

³⁵ M. Luddy, *Women in Ireland, 1800–1918. A Documentary History*, Cork 1995, s. 103.

³⁶ *Ibidem*, s. 104.

Artykuł Sheehy-Skeffington w „Irish Citizen” jest o tyle wart dalszego cytowania, że zawiera rewolucyjne jak na tamten czas sformułowania wynoszące Hannę na historyczną liderkę walki o prawa kobiet w Irlandii:

Zadaniem Irlandek w każdej partii politycznej powinno być przyjęcie zasad Sinn Féin, „my same”, w prawdziwym tego zwrotu znaczeniu. Powinnyśmy kontrolować siebie nawzajem i sprzeciwić się byciu jedynie pasożytami życia publicznego według chwilowego kaprysu czy potrzeby bycia rozpoznawalną. Dopóki kobiety [...] nie posiadają głosu wyborczego, który stanowi podstawę obywatelstwa, będą niewiele znaczący³⁷.

Cullen Owens podaje, że wiele wybitnych nacjonalistek było na pewnym etapie zaangażowanych w kampanię sufrażystek, szczególnie w okresie od 1908 do 1914 roku. Do grupy tej zaliczały się Konstancja Markiewicz, Agnes O’Farrelly, Rosamund Jacob, Dr Kathleen Lynn, Mary MacSwiney i Jennie Wyse Power – wszystkie związane później z działalnością Cumann na mBan. Większość z nich jednak utrzymywała, że walka sufrażystek o prawa wyborcze kobiet powinna poczekać dopóki Irlandia nie będzie niepodległym państwem³⁸.

Irlandzki Związek Kobiet Pracujących

W momencie powstania IWFL, w Irlandii odezwała się nowa grupa społeczna domagająca się swych praw – robotnicy dublińscy, głównie stoczniowcy, pracownicy kolei i przewoźnicy. W 1909 roku zjednoczyli się pod przywództwem Jamesa Larkina i Jamesa Connolly’ego jako związek zawodowy o nazwie Irish Transport and General Workers’ Union. Do 1913 roku ITGWU zrzeszał ponad 10 tysięcy pracowników, a jego akcje protestacyjne doprowadziły do słynnego Dublińskiego Lokautu³⁹ w 1913 roku⁴⁰.

Delia Larkin, aktorka i dziennikarka, żona Jamesa Larkina, utrzymywała, że główna organizacja nabierającego na sile ruchu robotniczego, ignoruje problemy pracownic⁴¹. W 1911 roku powołała do życia Irlandzki Związek Kobiet Pracujących (ang. Irish Women Workers’ Union), której przewodniczyła Louie Bennet, również dziennikarka, liderka wielu kampanii społecznych sufrażystek. Związek IWWU domagał się przede wszystkim *równych płac za równą pracę* kobiet. Jego działaczki pisały w tym czasie listy ze swymi postulatami do wszystkich nacjonalistycznych gazet, jakie się wtedy ukazywały. Nawiązały także współpracę z IWFL Hanny SheehySkeffington⁴².

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ R. Cullen Owens, *op. cit.*, s. 127, tłum. własne.

³⁹ Lokaut to metoda likwidowania sporów zbiorowych stosowana przez pracodawcę, polegająca na wstrzymaniu dostarczania pracy pracownikom przez pracodawcę. W Polsce lokaut jako formalny element prowadzenia sporu zbiorowego nie jest dozwolony; zob. www.gazetaprawna.pl [dostęp: 12.09.2012].

⁴⁰ Por. S. McCool, *op. cit.*, s. 25.

⁴¹ Por. A. Matthews, *op. cit.*, s. 83.

⁴² Por. C. Beaumont, *After the Vote; Women, citizenship and the campaign for gender equality in the Irish Free State (1922–1943)*, [w:] *Irish Women and the Vote...*, *op. cit.*, s. 239–240.

Fot. 4. Irish Women Workers Union przed budynkiem Liberty Hall

Źródło: National Library of Ireland, www.nli.ie [dostęp: 10.09.2012].

W sierpniu 1913 roku, w odpowiedzi na nasilające się protesty, wielu przedstawicieli klasy robotniczej zrzeszonych w ITGWU, IWWU i innych mniejszych związkach zawodowych, grupa pracodawców w stolicy zażądała od pozostałych robotników podpisania zobowiązania, że nie wstąpią do związków zawodowych. Jeszcze w tym samym miesiącu, 26 sierpnia, James Larkin zwołał pracowników Dublińskiego Przedsiębiorstwa Tramwajowego, aby namówić ich, by zaprzestali pracy. Na jego apel odpowiedziało aż siedemset osób. Protest został opanowany przez Policję Miejską, a Larkin trafił do aresztu. Zwolniony po dwóch dniach, przemawiał do tłumu związkowców zgromadzonego na Sackville Street. Według źródeł policja użyła siły wobec zgromadzenia, w skutek czego zginęły dwie osoby, a wiele innych zostało rannych⁴³.

Wrogie nastawienie policji wobec każdej formy protestu publicznego wymagało od działaczy ruchu robotniczego zorganizowania środków samoobrony. Aby zapobiec strajkom, 22 września, pracodawcy zastosowali lokaut – zamknęli większość zakładów pracy, pozbawiając zajęcia 250 tysięcy osób. Robotnicy organizowali wiece publiczne, a w celu obrony zgromadzeń, 23 listopada 1913 roku, została powołana specjalna formacja – Irlandzka Armia Obywatelska (ang. Irish Citizen Army). Na jej czele stanął kapitan Jack White, były oficer armii brytyjskiej⁴⁴. Lokaut zakończył się dopiero w lutym 1914 roku.

⁴³ Por. A. Matthews, *op. cit.*, s. 84.

⁴⁴ *Ibidem.*

Irish Women Workers Union, jako główny związek robotnic irlandzkich, włączył się w protesty. Kobiety należące do organizacji skoncentrowały się głównie na pomocy rodzinom protestujących członków organizacji związkowych i socjalistycznych. Razem z Córami Irlandii i IWFL zorganizowały m.in. stółkę dla dzieci⁴⁵. Wspólnym akcją przewodniczyła m.in. Konstancja Markiewicz. W najbliższym czasie miała się ona, podobnie jak spora część innych kobiet, związać się z Irlandzką Armią Obywatelską⁴⁶.

Dubliński Lokaut to wydarzenie znajdujące się na irlandzkiej osi czasu tuż obok wybuchu wielkiej Rewolucji Irlandzkiej, która przyniosła utworzenie największej w dziejach (i właśnie irlandzkiej), żeńskiej organizacji nacjonalistycznej o charakterze militarnym Cumann na mBan.

Podsumowanie

Początek aktywności publicznej kobiet w Irlandii to Liga Ziemska Kobiet i walka kobiet z nierównościami społecznymi. O irlandzkim ruchu kobiecym możemy jednak mówić dopiero w momencie formowania się głównie dwóch odrębnych środowisk kobiecych: nacjonalistycznego – skupionego wokół działalności organizacji kobiecych zorientowanych na nacjonalizm i walkę o niepodległość (również tę o charakterze militarnym) oraz feministycznego – związanego z sufrażystkami. Artykuł stanowi wstęp do rozważań na temat historii feminizmu w Irlandii. Jest także próbą objaśnienia polskiemu czytelnikowi faktów i wydarzeń historycznych w Irlandii istotnych dla zrozumienia jej historii. Moim celem badawczym było również możliwie najpełniejsze wykorzystanie dostępnej mi literatury anglojęzycznej poświęconej irlandzkiemu feminizmowi i militarystyce kobiecemu w Irlandii, a co za tym idzie wzbogacenie publikacji polskich autorów i autorek o wątki rzadziej przywoływane lub nieobecne w polskim piśmiennictwie.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Por. S. McCool, *op. cit.*, s. 26.